

De 'hippies' i de turisme

Revisant els mapes del Pallars Sobirà sobta de trobar-hi dos pobles sense carretera: Àrreu i Dorve, ambdós aneuencs. Només s'hi arriba a peu. Dorve es troba suspès damunt la vall de la Noguera Pallaresa, arrapat a la muntanya. Distà dos quilòmetres, en línia recta, del seu cap de municipi, la Guingueta d'Aneu. 450 metres de desnivell -i, això, es diu aviat- separen, tanmateix, Dorve de la civilització. 450 metres costeruts, zigzaguejants, demolidors. Una hora i mitja a peu.

El llop estepari. Quan a Esterri preguntes per Dorve, l'interlocutor se n'estranya. Abandonat com és, fa rar que un foraster s'hi interessi. En insistir-hi, s'acaba sabent que hi viu un *hippy* (argot pallarès). Diuen que és esquerp, poc comunicatiu i un pèl ximple. I que viu amb dona i fills. Serà un bon testimoni.

Abans d'iniciar l'ascensió a Dorve cal proveir-se de queviures, l'excursió cansa. Davant el supermercat vagareja un individu curiós: cabells llargs, abrigat amb una gavardina militar, carretejant una motxilla. Efectivament, és el veí de Dorve. No caldrà caminar. Desconfia. Fa poc un equip de TV3 va voler entrevistar-lo, sense èxit. Vol la soledat. José, que així es fa dir, és de Lleó i té trenta anys. Rebutja l'enregistradora: l'entrevista és amb paper i bolígraf. No parla del passat. D'orella, s'assabentà, fa set anys, de l'existència de l'oblidat Dorve. Tot i la manca de carretera, els amos dels solitaris casalots venien car, molt car. Finalment, José comprà l'antiga rectoria al bisbat d'Urgell, abandonada un llunyà 1947.

José s'instal·là a Dorve per viure de la terra, autoexclòs de la societat. El primer any el passà sol. Després s'hi va endur la companya, embassada del primer fill. Ara, ja són quatre, els fills. Cada dia baixen els 450 metres fins a la Guingueta, acompanyats del pare. Al capvespre es repeteix la caminada. Per José, un esforç inútil: no creu en allò que l'escola els ensenya. Els ha escolaritzats per no perdre'ls.

L'escola, la roba, el menjar, la Seguretat Social... Ningú no s'evadeix de la societat. Com que José ha de portar alguns calers a casa, a l'estiu es lloga de vaquer. En treu 600.000 pessetes per temporada. La resta, l'obté d'un hort i unes cabres. Si ha de traginar algun embalum té dues eugues. L'electricitat, l'aigua corrent, el telèfon són luxes desconeguts.

En José ha de marxar. No sabem la seva opinió respecte a un avortat projecte immobiliari que pretenia comprar Dorve a preu de saldo i

L'expansió capitalista i la millora de les comunicacions van trencar, fa un segle i mig, l'aïllament del Pirineu, però també van estimular l'emigració cap a les ciutats. El Pallars Sobirà és de les comarques que més població ha perdut, en un procés que només el turisme sembla que hagi aturat.

vendre'l rehabilitat. El propietari més fort del poble, rebec a vendre, i la manca de camí ho han impedit.

L'altre poble sense carretera de les valls d'Aneu és Àrreu. Serà un bon lloc per a dinar-hi. Es troba on la Noguera Pallaresa es transforma en la vall d'Isil, aigües amunt d'Esterri.

Un dels camins d'Àrreu parteix del poble de Borén, enfilant-se per una penya abans d'arribar a terme. La volta val la suada: la vista d'Àrreu, un cop superada la penya s'ho val, i la pròxima ermita de les Neus -romànic inequívoc- és excepcional: com que no s'hi arriba amb cotxe està ben conservada.

A les envistes d'Àrreu el camí s'embarbissa, és poc freqüentat. A l'entrada del poble els lladrucs de dos gossos d'atura tallen el pas. S'hi ha instal·lat cap veí a Àrreu? No. Ramon, l'amo dels gossos, té cura d'unes magnífiques eugues que pasturen plàcidament. Es d'Isil. Veu el futur negre: l'agricultura, una ruïna; el turisme, quatre dies l'any; els de ciutat, ganduls; amb Franco no hi havia atur. Adéu.

Àrreu és menut, són set cases mal comptades que, això sí, denoten una certa opulència: grans, amb les façanes arrebossades, els balcons treballats, els llosats sencers. En algun cas, portes i finestres han estat renovades recentment. Sorpren la línia elèctrica que relliga totes les cases del poble.

Per dinar, el brollador del carrer principal és bona companyia. La resta, la fa la vista immillorable. El carrer d'Àrreu només té cases en l'un costat; l'altre s'obre a la muntanya. Tornen a bramar els gossos d'abans i reapareix en Ramon, el pessimista. Parla d'Àrreu. Els Golet, la darrera família a emigrar, el 1985, van veure com se'ls cremava la casa. Els propietaris dels altres casalots s'han escampat per Andorra, França i Barcelona. L'un d'ells, oncle d'en Ramon, va llogar la casa a uns *hippies*. En Ramon franqueja la porta de la casa. Sorpren el gran nombre d'estances: celler, quadra, menjador, llar de foc, cambres, golfes, etc. Les famílies de muntanya necessitaven cases espaioses. En aquella casa, hi havien viscut deu persones, abans de l'abandó. Els *hippies*, arribats de Mallorca, van llegar pocs records: llegums en conserva i roba vella. Ni tan sols van aprofitar l'electricitat, preferien les espelmes. La intenció de viure d'un hortet i unes cabres va esvair-se amb la primera nevada rigorosa. Van marxar.

Àrreu tenia 33 habitants el 1950. El 1981 encara n'eren cinc. El poble no tenia futur. El seu recurs és el bosc, però sense carretera l'explotació forestal és inviable. Disputes entre l'admi-

stes

nistració i l'amo d'un prat van impedir l'obertura de la carretera. Almenys arribà l'electricitat.

El camí de baixada és fressat, es recorre en un tres i no res. Arreu i Dorve són vestigis del passat, l'un ja mort, l'altre moribund. Alguns altres pobles, però, viuen un present molt diferent al d'Arreu i Dorve. Cerbi n'és un.

Apoteosi rehabilitadora. Des de Borén es refà el camí d'Esterrí, aigües avall de la Noguera Pallaresa. D'Esterrí neix la carretera de la vall d'Unarre. Cinc pobles componen la vall: Unarre, Burgo, Llavorre, Cerbi i Gavàs. Als peus de la vall malviu el trist Escalarre.

A Cerbi, hi resideixen dues dones tot l'any. Aquesta minsa xifra podria associar-se a decrepitud, agonia, mort... No és així. L'entrada del poble sorprèn per l'agençament. Res a veure amb un poble sentenciat. El passeig pel nucli confirma el contrast: cases i pallers arranats, paviment renovat, moviment de paletes. Cerbi ha estat ocupat pels turistes. Una vintena llarga d'edificis han estat reconstruïts —amb més o menys gust— per ciutadans de Barcelona, Lleida i França. En una casa han penjat una fotografia del Cerbi antic: era més gran abans.

Fa quaranta anys eren, encara, 82 els veïns censats. Cerbi era el nucli més poblat de la vall d'Unarre. Ara és el que menys veïns estables té. Cerbi és un referent de la terciarització a la muntanya, de les feines de camp ha passat a poble —segona residència—. L'emplaçament —domina la vall d'Unarre des dels seus 1.420 metres d'alçada— i l'aspecte acollidor de les cases reformades són el reclam de Cerbi per atreure turistes.

Totes les cases d'Arreu s'orienten cap a migdia. La vista del poble bé val la suada per arribar-hi, però la falta de carretera aïlla aquest paradís de la civilització. Tan sols el turisme verd podria retornar la vida humana a Arreu.

Els casalots d'Arreu resisteixen gallardament. A les envistes del llogaret, el camí s'embarbissa: és poc freqüentat.

DAVID ROIG

De tornada, en reprendre el camí d'Unarre, a un quilòmetre de Cerbi arrenca l'accés a Gavàs. 500 metres ben enquitranats duen a un poble gran com Cerbi, si fa no fa, però amb menys turistes. Cerbi eclipsa Gavàs. Per això hi viu i hi treballa l'escultor David Marzo. Nascut a París deu fer una quarantena d'anys, en fa catorze que resideix a Gavàs. El repòs i la vida tradicional van captivar l'artista. Marzo no rebutja la societat. Escolta la ràdio, condueix una furgoneta i viu dels encàrrecs dels turistes i dels ajuntaments de la comarca. La fusta autòctona i la pedra són les seves primeres matèries. La pau que regna a Gavàs és la inspiració.

Marzo ha viscut els canvis dels petits pobles pirinencs: abandonó del camp, emigració i envelliment i creixement turístic. A l'estiu Gavàs es revitalitza amb les estades dels antics veïns que hi han conservat casa. A David Marzo, li agradaria de recuperar formes de vida tradicionals i no està gens amoïnada pel futur del Pallars Sobirà. El que no vol és una urbanització al costat de Gavàs. Si així fos, potser marxaria.

Shangri-la. Baiasca i Arestui són dos pobles enclavats a la vall més oblidada del Pallars Sobirà, la vall de Baiasca, fronterera amb Àneu. És mig matí i el sol no acompanyarà com el dia abans, fa núvol. Entre Escaló i Llavorsí desemboca el torrent de Baiasca, afluent per la dreta de la Noguera. Just a l'aiguabarreig arrenca la pista de Baiasca. El quitrà diu adéu; a partir d'aquí el paviment serà de terra. Vuit quilòmetres de revolts i ets a Baiasca; Arestui ha quedat a mig camí. És dissabte. Uns vells insisteixen, ostensiblement, tot indicant la presència del capellà. Deu tenir coses a dir, segur.

Al capdamunt del poble es dreça l'església, romànica. Els carrers, sense empedrar, són costeruts i perdedors. A la portalada, mossèn Jordi Miquel departeix amb un jove fidel. El mossèn,

rector de Llavorsí, és dels més joves del bisbat d'Urgell: quaranta-set anys. Mossèn Jordi anima moralment uns parroquians vells i pessimistes. Coneix la majoria de famílies i acudeix a les cases dels més necessitats. Necessitats d'escalf humà, no pas de diners. A Jordi Miquel, fill de la Seu d'Urgell, se li ha encomanat el pessimisme pallarès. La muntanya no té futur. Tot s'ha enfonsat. Només si s'agreuja la crisi la gent tornarà a la muntanya, tornarà als orígens.

El rector de Llavorsí té pressa, els feligresos d'Arestui l'esperen. Abans de partir, no s'està d'advertir sobre els frescos romànics de l'església, descoberts fa poc. És el jove fidel qui els mostrarà. Antoni Jansà és l'únic jove de Baiasca, la darrera esperança d'un poble amb una sola família.

Les pintures estan incrustades a l'absis de l'església. Els treballs han descobert una cripta desconeguda. Antoni Jansà fa de *cicerone* local amb il·lusió. A Baiasca, s'hi deixa caure poca gent. Jansà remarca que, al poble, no hi arriba la xarxa elèctrica general. El corrent, l'obtenen a partir d'un generador situat a la vella serradora. Amagada als afores del poble, la serradora s'ha preservat tal com havia estat sempre. L'únic element nou és el generador. Produïx prou per cobrir les escasses necessitats actuals del poble, però és un obstacle a la vinguda de turistes, per les seves prestacions reduïdes. L'arribada d'una línia de FECSA d'ací a dos anys millorarà la situació. L'estiu del 1995 hi ha previst d'enquitrancar el camí. Antoni Jansà s'acomiaada convençut que aquestes millores i els frescos romànics atrauran turistes a Baiasca.

El descens cap a Arestui és breu. La benvinguda, la dóna el R-4 de mossèn Jordi. El seu propietari està atenent els fidels. El poble cavalca damunt un estrep muntanyós. La vista, la insolació i la bellesa del conjunt fan d'Arestui un indret turístic en potència. Però, com Baiasca, Arestui està hipotecat per una dèbil minicentral. Els veïns creuen que quan arribi FECSA no s'incrementarà el turisme. Si vénen turistes, s'hi estaran quatre dies. El poble es morirà. Els pallaresos són decididament pessimistes. Per reblar el clau, a Arestui insinuen que la decadència de Baiasca és merescuda. Ningú no resol l'enigma. A reveure.

Ahir i demà. Canvi d'aires. Noguera Pallars

DAVID ROIG

Obrador obert de l'escultor gavasenc David Marzo. El repòs i la vida tradicional van captivar l'artista.

Antoni Jansà s'enorgulleix de la serradora de Baiasca. Malgrat que l'electrificació i l'agençament dels camins del poble són imminents, el cert és que ell és el darrer jove de Baiasca.

DAVID ROIG

resa amunt desemboca la vall del riu Escrita. La carretera que ressegueix la vall ha trinxat la muntanya, ha obert una ferida que mai no se suturarà. Superats els revolts més pronunciats, camí d'Espot, es desvia una ruta de muntanya, enquitrancada de fa poc. La carretera és paral·lela, a l'oest, a la carretera general. Planeja, a 1.300 metres, sobre el pla d'Esterrí. A dos quilòmetres se'n desvia el trencall d'Estaís. Un gos rep bordant. Estaís, agregat d'Espot, sembla extret de l'Aran. El nucli urbà és polidament arranjat, les cases han estat restaurades amb gust (i mitjans) i, en contrast amb alguns altres pobles del Sobirà, els cotxes estacionats són cars. El gos continua bramant. Estaís és un pessebre allunyat dels clixés de la comarca. I, davant per davant, a tres quilòmetres, Dorve. Tres quilòmetres que separen dos mons. A Estaís no paga la pena de parlar-hi amb ningú. El poble s'expressa sol i el gos és un pesat.

Serpentejant damunt l'esplanada d'Esterrí, la carretera atansa Jou. Arraconat, en venint d'Estaís no s'albira fins que ja hi ets. El poble, petit, havia estat cap de municipi fins al 1971. Fa pocs anys tot era decadència. El quitrà ha reviscolat Jou. Cases rehabilitades, cases en obres. D'ací a poc Jou no tindrà res a veure amb el que havia estat. És el preludi de Son del Pi, etapa final. Son s'enfila a 1.400 metres. Tot juga a favor seu: bon emplaçament amb vistes, conjunt urbà excel·lent, romànic de primer ordre, marc natural incomparable... I, si no fos poc, quan s'obri la variant d'Esterrí —no se sap quan—, arribar-hi serà un passeig.

Rehabilitació, carreteres, equipaments, tot en favor del turisme. Son és el preludi del que serà, del que ja és, el Pallars Sobirà. La progressió econòmica pallaresa ha estat innegable, però... alerta: Benidorm va començar, si fa no fa, així.

David Roig